ISSN 3083-6654 (Print) ISSN 3083-6662 (Online)

UDC 82.0:82-93
doi: https://doi.org/10.15330/clid.3.2.160-186

ВІД ВІКОВОЇ АДРЕСАЦІЇ ДО СУБ'ЄКТНОЇ МОДЕЛІ: СТРУКТУРНІ КРИТЕРІЇ АУДИТОРНОЇ ПРИНАЛЕЖНОСТІ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ

FROM AGE-BASED CLASSIFICATION TO A SUBJECTIVITY-BASED MODEL: STRUCTURAL CRITERIA FOR THE READERSHIP CLASSIFICATION OF LITERARY WORKS

Наталія Дев'ятко
КЗВО "Дніпровська академія неперервної освіти" ДОР
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0162-1194

Abstract. The article addresses the problem of determining the readership classification of a literary work in cases where age boundaries, genre characteristics, and publishing positioning do not fully reflect its internal structure or the type of interaction it establishes with the reader. The study aims to provide a theoretical foundation for structural criteria of readership classification and to develop a subjectivity-based model that distinguishes literature for children, adolescents, young people, and adults according to the protagonist's development, degree of autonomy, organisation of the reader position, and level of authorial control over meaning. The methodology combines structural-functional, comparative, typological, and systemic approaches with theoretical modelling. Drawing on contemporary Ukrainian literature and Ukrainian translations of foreign works, the study proposes a seven-step algorithm for establishing an audience-structural profile and identifies ten interconnected analytical criteria, including the primary reader operation, the status of the reader position, authorial control over meaning, initiation, moral and ethical structure, psychological causality, attitudes towards the adult world, the protagonist's age, and the function of antagonistic figures. Four audience-structural types are distinguished, with their central functional formulas defined as "to discover" for children's literature, "to separate" for adolescent literature, "to build" for literature for young people, and "to comprehend" for adult literature. The analysis demonstrates that the differences between these types are determined not merely by increasing textual complexity, but primarily by changes in how the text engages with the subjectivity of the protagonist and the reader. The analysis identifies a potential structural relationship between the protagonist's subject status and the degree of autonomy assigned to the structurally anticipated reader position. The study also distinguishes between age-based readership designation, publishing positioning, and the internal readership classification of a literary work. Particular attention is given to borderline audience-structural profiles and dual address, understood as the structural capacity of a text to provide meaningful semantic, character-based, or interpretative points of entry for different readership groups. The proposed model enables literary works of different genres to be analysed through a unified system of internal criteria, helps refine their readership classification, and makes it possible to identify cases in which formal age or publishing labels do not correspond to the structural organisation of the text.

© Deviatko N., Vasyl Stefanyk Carpathian National University, 2026.
CC BY Attribution 4.0 International

Keywords: literary theory; children's literature; adolescent literature; young adult literature; readership classification; age boundaries; literary subjectivity; reader position; coming-of-age; dual address.

ВСТУП

Упродовж останніх десятиліть література зазнає суттєвих структурних змін. Особливо помітні ці трансформації у літературі, адресованій юній аудиторії. Подолавши заборони на смислову і сюжетну складність та ідеологічний і ринковий тиск, що часто визначав тематику, стилістику та ідейне наповнення, сучасна якісна література все більше наближається до творів, адресованих дорослій аудиторії.

У контексті цих процесів виникає питання, а чим же тоді відрізняється література "для юних" від літератури "для дорослих", якщо так часто твори, які начебто мають бути суто "дитячими" або "молодіжними", отримують велику популярність також серед дорослих? Прикладами того можуть бути цикл "Гаррі Поттер" Дж. Роулінг або трилогія "Голодні ігри" С. Коллінз.

За таких умов особливо важливим стає питання, за якими саме ознаками можна визначити аудиторну приналежність художнього твору, якщо вікові, жанрові та видавничі системи не завжди пояснюють його внутрішні структурні відмінності. Тому варто звернутися не лише до формальних маркерів, а й до особливостей смислової організації тексту, становлення персонажа та структурно передбаченої читацької позиції.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Серед дослідників української літератури для дітей та юнацтва найбільший внесок у розроблення теорій дослідження таких творів зробили Г. Атрошенко, У. Баран, Н. Богданець-Білоскаленко, Т. Качак, В. Кизилова, Н. Марченко, Л. Овдійчук, Е. Огар, О. Папуша, О. Петренко-Момотенко, О. Січкар, О. Слижук та інші. Однією з проблем, що постає в межах цього наукового поля, є визначення аудиторної приналежності творів, об'єднаних у велику аудиторну групу "література для дітей та юнацтва". Українські та зарубіжні традиції розв'язання цього питання можуть суттєво відрізнятися.

Досліджуючи сучасну українську прозу для дітей та юнацтва, Т. Качак виокремлює три адресних групи творів: адресовані дітям молодшого (проза для дітей), середнього (підліткова проза) та старшого шкільного віку (підлітково-юнацька проза) (Качак, 2019, с. 9). Натомість В. Кизилова працює з об'єднаними аудиторними групами: "література для дітей" (дошкільний і молодший шкільний вік) та "підлітково-юнацька література" (середній і старший шкільний вік) (Кизилова, 2015, с. 5).

Інші дослідники здебільшого тяжіють до одного із цих двох аудиторних поділів у контексті власної методології. Окремо в термінологічному полі постає запозичений термін “young adult literature”, що дослівно перекладається як “література для молодих дорослих”. У частині українських досліджень він використовується на позначення всієї підліткової аудиторії, а в інших – відокремленої юнацької, а отже його застосування вже містить внутрішню суперечність.

М. Кірєєва інтегрує підходи до вікової диференціації та визначення потреб реципієнта, представлені у дослідженнях із фізіології, медицини, філософії та педагогіки, й отримує таку картину: “твори дитячої літератури призначені для дітей від 1 року до 11-12 років; твори підліткової літератури – для дітей від 12-13 до 15-16 років; твори юнацької літератури – для молодих людей від 16-17 до 20-21 років” (Кірєєва, 2025, с. 29). Проте і такий підхід не пояснює смислового руху твору під час зміни базової адресації.

Європейський та американський досвід показує більш розгалужений і функціональний поділ: “children literature”, як окрема аудиторна група, а не узагальнення, містить кілька підгруп віком від 1 до 10 років, де можливий поділ як на дошкільний і молодший шкільний вік, так і більш розгалужена система, яка базується на набутті навички самостійного читання та осмислення (1-3, 4-5, 6-10 років); “teen fiction” – приблизно 10-14 років, що відповідає бібліотечному визначенню “книжки для молодших підлітків”; “young adult” – 14-18 років (за іншими класифікаціями 14-19 або 14-21 роки), що відповідає бібліотечним визначенням “книжки для старших підлітків” та “юнацька проза”. Інші класифікації, які враховують конкретний жанр твору, зокрема англомовне фентезі (“young adult fantasy”), розрізняють фентезі для молодшого підліткового віку (10-12 років), фентезі для середнього підліткового віку (13-17 років) і фентезі для юнацтва (17-19 років) (цит. за Сеньків, 2022, с. 923). Близьким до цього поділу є й бачення аудиторних розмежувань, запропоноване Американською асоціацією бібліотек, де література “young adult” поділяється на три основні групи: рання (11-14 років), середня (14-18 років) та пізня (18+) (цит. за Мельник, 2020, с. 85).

У сучасних українських бібліотеках для дітей для позначення адресності видань теж використовують вікову класифікацію: для дошкільнят; для дітей молодшого шкільного віку; для дітей середнього шкільного віку; для дітей старшого шкільного віку. О. Петренко-Момотенко зазначає, що такий поділ видань для дітей на 4 групи (видання для дітей віком до 5 років включно; видання для дітей віком від 6 до 10 років включно (учні початкових класів); видання для дітей віком від 11 до 14 років включно (учні V–VIII класів); видання для дітей віком від 15 до 18 років включно (учні IX–XII класів)) обумовлено нормативними документами ГСТУ 29.6–2002 “Видання для дітей. Поліграфічне виконання. Загальні технічні вимоги” та СОУ 18.1-02477019-

11:2014 “Поліграфія. Видання для дітей. Загальні технічні вимоги” (Petrenko-Momotenko, 2025, p. 18).

Настільки різноманітний віковий поділ змушує схилятися до думки, що головними відмінностями між творами, які мають різну вікову адресацію, є не їхня тематична чи жанрова приналежність, що зумовлює цікавість базової аудиторної групи, а насамперед змістовні відмінності внутрішніх структур цих творів, які мають значно сильнішу світоглядну і соціально-філософську основу, ніж про це прийнято говорити під час дослідження літератури для юної аудиторії.

У межах цього дослідження термін “література для молоді” надалі використовується як робоче позначення окремої аудиторної категорії. Він не вживається як прямий відповідник терміна “young adult literature”, оскільки останній у різних наукових і видавничих традиціях має неоднакові вікові та поняттєві межі. Структурні особливості та межі цієї категорії будуть уточнені в процесі подальшого аналізу.

Становлення розуміння відмінностей книг та їхніх аудиторій, об’єднаних загальним визначенням літератури для дітей та юнацтва, відбувалося протягом тривалого періоду. У книзі “Підліткова література: від романтики до реалізму” відомий дослідник М. Карт писав, що вже у 1904 році науковці почали відзначати підлітковий вік як окремий етап дорослішання, що було спричинено впливом на науковий дискурс двотомної праці американського психолога та педагога Гранвілла Стенлі Холла “Юність” (1904) (Cart, 2010). У 1951 році Д. Бартон опублікував в авторитетному науковому виданні “The English Journal” наукове есе під назвою “The Novel for the Adolescence”, в якому вперше сформулював принципи відмінності читацького інтересу і текстових потреб у підліткової та дорослої аудиторій (Burton, 1951). У 1956 році Американська асоціація бібліотек започаткувала використання терміну “young adult literature” для відокремлення підлітків в окрему категорію відвідувачів бібліотек, подібні процеси відбувалися паралельно і в Європі. В європейській та американській літературі у 1960-1970-х роках сформувався цілий корпус творів, адресованих підлітковій аудиторії, які користувалися великою популярністю у читачів. Однак свою методологічну незалежність та остаточне відокремлення від дитячої та дорослої літератури література для підлітків отримала лише в середині 90-х років XX ст., про що, зокрема, пише у своєму дослідженні М. Карт (Cart, 2010). Цей процес збігся з розвитком феномену циклу книг Дж. Роулінг “Гаррі Поттер”, який у практичній площині показав, як змінюється текст під час тривалого дорослішання головних героїв, і який потенційний вплив ці зміни мають на аудиторію такого твору.

Саме смисловий рух і зміни базових структур твору можуть найкраще показати, чому ті чи інші книги цікаві аудиторії у певному віці. При цьому йдеться не про окрему тематику, стилістичну складність або вузьку форму, а

насамперед про смислове наповнення, яке пов'язане з набуттям та усвідомленням суб'єктності.

Навіть під час початкового порівняння творів, адресованих юній аудиторії, написаних у XX ст. і протягом останніх десятиліть, можна побачити суттєву різницю не лише у стилістиці, а насамперед у внутрішніх конструкціях самих творів. Особливо виразно ці зміни простежуються в літературі, яка згідно із закордонною термінологією об'єднується у феномен "young adult literature".

Провідні європейські та американські дослідники літератури визначають такі базові завдання і функції "young adult literature": пізнання світу юним читачем як рівноправним членом комунікації, а не лише як майбутнього дорослого (Ewers, 1995); пошук свого "я", що сприяє розвитку усвідомленої ідентичності та самоідентифікації (Bushman, 1997); сприяння розвитку дитячої особистості та формуванню цінностей, відображення світогляду дітей, соціальна інтеграція в контексті поточних культурних, історичних і політичних умов (Hunt, 1998); вплив на формування світогляду, ціннісної сфери та ідентичності, інтелектуальний і соціальний розвиток особистості, пошук власної незалежності (Nodelman, 2003; 2008); показ соціуму з юнацької точки зору без ностальгії дорослого світу за часом юності, коли читач самостійно отримує досвід героя без зайвого авторського моралізаторства (Karre, 2011); формування ідентичності, розв'язання соціальних і психологічних суперечностей, зокрема, набуття незалежності, перехід до дорослого життя через поступову емоційну трансформацію (Booth &Narayan, 2018).

Українські дослідники літератури для дітей та юнацтва також дають важливі змістовні орієнтири для розуміння її феноменів. Досліджуючи трансформацію художньо-естетичної парадигми літератури для дітей та юнацтва, Т. Качак як головні актуальні ознаки зміни називає "розширення тематики, зміна поетики й способів комунікації автора і читача, зародження нових тенденцій" (Качак, 2019, с. 3). У своєму дисертаційному дослідженні Т. Качак показує, як еволюційно ускладнюється твір, адресований юній аудиторії, і формулює цей принцип таким чином: "Відповідно до віку дитини ускладнюються й базові цінності життя, естетичний і моральний досвід, наближаючись до рівня дорослого, що позначено на діалозі письменника і читача й засвідчено поетикою текстів. Зникає універсальність твору й увиразнюється психологічний, ґендерний, соціальний та інші плани художнього зображення" (Качак, 2019, с. 15).

Досліджуючи педагогічний потенціал сучасної літератури, О. Слижук прямо вказує на величезний потенціал художнього тексту у "формуванні гуманістичних цінностей та національної самоідентифікації особистості підлітка" (Слижук, 2022, с. 378). Т. Лазарєва обґрунтовує важливість і легітимність авторської роботи з етичними і світоглядними питаннями у підлітковій літературі: "Підліткова ж література ставить за мету допомогти сформувати юному читачу широкий кругозір та розмірковувати на

загальнолюдські теми. Добро і зло, любов і обман, великодушність і дріб'язковість – ці та інші питання, порушені у підліткових творах, вічні й актуальні у всьому світі" (Лазарєва, 2022, с. 66).

Досить вагомим є також узагальнення М. Кірєєвої щодо потенціалу впливу творів для дітей як такого, що має глибокий психологічний вплив на розвиток "особистості дитини, її мови та мовлення, когнітивних і комунікативних здібностей, розширюють її словниковий запас, але й сприяють формуванню її світогляду, емоційного сприйняття та досвіду, уяви, фантазії, творчого мислення" (Кірєєва, 2025, с. 33–34). На думку дослідниці, твори, які спеціально написані для дітей, "знайомлять з головними життєвими цінностями (родина, батьківщина, дружба, милосердя, співчуття, чесність, працелюбність та ін.), тобто пропонують юним читачам різні моральні уроки, учать тому, як необхідно поводитися та робити правильний вибір" (Кірєєва, 2025, с. 34). Останнє твердження суттєво зменшує суб'єктність читача в прочитанні варіативного смислу твору, але є легітимним насамперед для творів, адресованих наймолодшим читачам. Читачі підліткового та юнацького віку такий дидактичний підхід можуть не сприйняти. У цьому контексті важливим є подальше уточнення. М. Кірєєва окремо описує головну проблематику творів для юнацтва як пошук самоідентичності: "культурної, національної, історичної, соціальної, психологічної, ґендерної, сексуальної тощо, а також зверненням до складних суспільно-соціальних і соціально-психологічних проблем" (Кірєєва, 2025, с. 31).

О. Папуша досліджує внутрішню складність літературних творів, які стають комунікативним феноменом дитинства, оскільки вони є "способом індивідуального самопозиціювання, утворення Я-концепції, тобто специфічним механізмом формування культурно обумовлених сценаріїв поведінки людини та формою їхнього засвоєння" (Папуша, 2005, с. 108). Цей процес відбувається не лише на культурному та соціальному рівнях, а й може бути пов'язаний з ідеологією та політикою. У. Баран розвиває цю думку, виводячи практику формування історичного літературного канону, який є водночас відображенням суспільних реалій і сприяє подальшому відтворенню власних ідей і цінностей у молодому поколінні в процесі передачі інформації. У. Баран будує свою аргументацію навколо таких тез: "Кожна епоха запропонувала своєму читачеві свої сформовані ідеологічні послання та канони. І кожна епоха абсолютно по-різному сприйняла свого юного читача, створюючи йому власну, завжди актуальну саме для того часу, літературну пропозицію. Усі попередні епохи переважно пропонували дітям інтенціонально найкращі взірці поведінки у школі, вдома, у суспільстві" (Баран, 2016, с. 9). Проте "література, створена для дітей та юнацтва сьогодні, жодним чином не претендує хизуватися виховними моментами і не претендує бути 'ідеальною'" (Баран, 2016, с. 10). Саме ті твори, в яких одночасно поєднувалися розважальність і глибокий психологізм, пережили часи дидактичного канону, оскільки вони "радше служили

комунікативним чинником, психоемотивним розрядом заради розвитку внутрішнього "Я"-дитини, її самопошуку, самоідентифікації, зокрема завдяки прийому взаємопроникнення дитячої та дорослої дійсностей та її безмежних можливостей створення "іншої", але "своєї" дійсності, ввійшли в класику літератури для дітей та юнацтва і на сьогодні "позачасово" і "позапросторово" адекватно сприймаються сучасним дитячим реципієнтом" (Баран, 2016, с. 10).

Література для дітей та юнацтва поступово формує власну систему художніх і світоглядних моделей, яка суттєво впливає на суспільство в цілому та його окремих індивідів. Такий потужний вплив художнього твору на особистість дитини зумовлений тим, що автор вкладає у текст свій наявний досвід, який сформувався під час життя у певній соціально-культурній спільноті, яка існує у системі "політичних, правових, морально-етичних і філософських поглядів, ідей, теоретичних засад, які кристалізуються на теоретичному рівні суспільної свідомості" (Stephens, 1999, с. 20).

Після завершення Другої світової війни відбуваються важливі історичні процеси, що перебудовують саму соціально-психологічну картину реальності. Визнання підлітків як окремої читацької аудиторії зі своїми бажаннями і потребами є маркером цих трансформацій. Досліджуючи генезис психологічного роману для дітей у німецькомовній реалістичній літературі другої половини XX ст., У. Єнальєва чітко простежує, як "традиційна виховна функція, яка раніше була провідною, поступилася місцем так званій 'соціальній'" (Єнальєва, 2014, с. 21). Дуже швидко змінилася сама модель європейської літератури для дітей та юнацтва: "Анти-авторитарна модель виховання була спрямована на виховання нового покоління, тому орієнтувалася не на бюргерський ідеал покірної та добре вихованої дитини, а на цілісну особистість – незалежну, критико спроможну, раціональну, вільну з власними ідеалами" (Єнальєва, 2014, с. 21). У радянському культурному контексті, значною мірою визначеному тоталітарною ідеологією та нормативною моделлю виховання, подібні зміни у вітчизняній літературі відбувалися повільніше і виразніше проявилися вже наприкінці 90-х років XX ст. Одним із чинників цієї трансформації став постмодернізм, вплив якого позначився не лише на творчих практиках письменників, а й на самому літературознавчому дискурсі.

У. Баран так само ставить під сумнів легітимність прямої дидактики у творах, адресованих юній аудиторії, оскільки сучасна "виховна" функція радше не ідеологічна, а сприяє насадженню стереотипів. Сучасна література для дітей та юнацтва легітимізує право читача на серйозну розмову і психологічну глибину: "Сучасні діти здебільшого очікують від книги серйозного ставлення, серйозних розмов на близькі їхньому соціуму теми, які насправді мало чим відрізняються від "дорослих". Адже завдяки стрімкому інформаційно-технічному прогресу діти сьогодні безпосередньо вкинуті у дорослий дискурс життя і потребують відповідей на незрозумілі їм запитання. Тому і твори для

дітей та юнацтва сьогодні “дорослішають”, пропонуючи лише оновлені форми для комунікування на відповідному віковому рівні” (Баран, 2016, с. 10). Надалі ці тенденції тільки посилюються: “Тенденції розвитку сучасної літератури для дітей та юнацтва зумовлені боротьбою дитини за рівне існування у єдиному суспільстві разом із дорослими, новою ідеологією сприйняття нового емансипованого дитинства” (Баран, 2016, с. 10-11). Таким чином, у контексті дослідження сучасної літератури потрібно говорити саме про змістове наповнення творів різної жанрової та аудиторної приналежності, а не лише про їхні формальні чи стилістичні ознаки.

У. Баран, зокрема, визначає “суть сучасної ідеології наративного дискурсу в літературі для дітей та юнацтва – в ініціації зростаючої людини”, оскільки “саме ця ідеологія і протиставляється ідеології виховання через літературу” (Баран, 2016, с. 12). Це твердження дає підстави розглядати ініціаційну структуру не лише як модель трансформації героя, а й як спосіб організації читацької позиції, за якого текст передбачає більшу самостійність реципієнта в осмисленні досвіду персонажа, його вибору та наслідків цього вибору. Такий принцип особливо виразно реалізується у творах, адресованих підліткам та молоді.

У сучасній літературі трансформується й сам образ дитинства, який уже не описується як “золотий час безхмарного життя”, як це часто можна було бачити у попередній історичній виховній моделі. Дитинство постає багатовимірним, тому може містити в собі як щасливі події, так і суперечливі процеси емоційного, етичного, морально-ціннісного та екзистенційного становлення суб’єкта.

Базуючись на ідеї П. Рікера про дитинство як “динамічний етап формування наративної ідентичності ... де саморозуміння героя сконструювано через інтерпретацію власного досвіду, пам’яті та переживань”, С. Журба висловлює думку, що сучасний літературний текст реалізує свій потенціал впливу через механізм фіксації “подієвої канви дорослішання й ініціаційного переходу, що детерміновані кризовими моментами втрати ілюзій, конфліктами з Іншим, досвідом самотності й тривоги” (Журба, 2026, с. 166). Саме це робить важливою не лише подію, а її рецепцію дитиною або підлітком, що дозволяє дослідниці говорити про глобальний “наративний поворот” європейської прози (Журба, 2026, с. 167). Якщо ж розвивати цю думку далі, можна побачити, що сучасна література, адресована юній аудиторії, дедалі більше вимагає не чітко й безальтернативно прописаної авторської ідеї, а створення морально-етичного простору, в якому ця ідея може бути пізнана читачем самостійно.

Таким чином, в українських та зарубіжних дослідженнях уже окреслено кілька взаємопов’язаних напрямів осмислення літератури для дітей, підлітків і молоді: вікова й термінологічна диференціація аудиторій, історичне становлення підліткової та young adult літератури, трансформація взаємодії автора і читача, формування ідентичності й ціннісної сфери, набуття

незалежності, ініціація та поступовий відхід від прямої дидактики. Проте ці характеристики здебільшого розглядаються окремо або в межах конкретних вікових і жанрових груп. Відповідно, залишається відкритим питання, чи можна об'єднати їх у цілісну структурну модель, яка дозволить зіставляти твори різної аудиторної адресації за єдиною системою внутрішніх критеріїв.

МЕТА І МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування структурних критеріїв аудиторної приналежності художнього твору та побудова суб'єктної моделі, яка дає змогу розрізняти літературу для дітей, підлітків, молоді та дорослих не лише за віковою адресацією, жанрово-тематичними ознаками чи видавничим позиціонуванням, а за особливостями становлення й автономії героя, організації читацької позиції, авторського контролю над смислом, психологічної та морально-етичної структури твору.

Методологічну основу дослідження становить поєднання структурно-функціонального, порівняльного, типологічного та системного підходів, а також теоретичного моделювання. Структурно-функціональний аналіз використано для виявлення внутрішніх параметрів художнього твору, пов'язаних із суб'єктним статусом героя, характером його трансформації, читацькою позицією, організацією смислу та ступенем авторського контролю. Порівняльний і типологічний методи дають змогу зіставити повторювані структурні ознаки творів різної аудиторної адресації та встановити принципові відмінності між дитячим, підлітковим, молодіжним і дорослим аудиторними типами. Системний підхід застосовано для розгляду окремих критеріїв не ізольовано, а як взаємопов'язаних елементів єдиного аудиторно-структурного профілю твору. Теоретичне моделювання використано для узагальнення виявлених закономірностей і побудови робочої моделі аудиторної диференціації.

Матеріалом для формування запропонованої теоретичної моделі слугує широкий масив художніх творів українських авторів та українських перекладів зарубіжної літератури, виданих в Україні протягом останніх двадцяти п'яти років і адресованих різним віковим аудиторіям. Цей матеріал використовується не як репрезентативна вибірка для статистичної перевірки, а як основа для виявлення повторюваних структурних закономірностей.

Дослідження аналізує структурно закладений у художньому тексті потенціал читацької позиції, а не емпіричні реакції конкретних реципієнтів. Тому висновки щодо читацької суб'єктності стосуються ступеня автономії, який передбачає структура твору в процесі осмислення, оцінювання та інтерпретації, а не гарантованого психологічного ефекту його рецепції.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Перш ніж перейти до побудови структурної моделі, варто зіставити теоретичні підходи з реальною практикою аудиторного позиціонування художніх творів. Видавничі категоризації добре показують, наскільки вікові та маркетингові маркери відповідають внутрішній аудиторній приналежності тексту.

Питанням аудиторного позиціонування твору мають займатися безпосередньо видавництва, оскільки від цього безпосередньо залежить, чи потрапить нова книга до "своєї" аудиторії, буде продана і дасть прибуток. Спостереження за широким масивом художніх творів українських авторів і перекладної літератури, виданої в Україні протягом останніх двадцяти п'яти років, показує, що видавниче позиціонування далеко не завжди дає змогу точно визначити реальну аудиторну приналежність твору. Показовими у цьому контексті є системи категоризації, які використовують українські видавництва. Найбільш "широке" позиціонування можна зустріти у видавництві "А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА", де є жартівливе визначення категорії "Для малят від 2 до 102", а отже для всіх без винятку читачів. Окремо "А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА" виділяє на своєму сайті категорії "Малятам", "Дошкільний вік", "Молодший та середній вік", "Юнацтву" і "Дорослим". Видавництво "Ранок", окрім категорій навчальних видань і шкільної програми, виділяє чотири аудиторні розділи: "Дитяча література", "Для підлітків та молоді", "Комікси", "Література для дорослих". Видавництво "#книголав" має 5 аудиторних вікових груп: "до 5 років", "6-12 років", "12-16 років", "16+", "дорослим". При цьому "підліткова" вікова група представлена в каталозі всього двома виданнями. Видавництво "Віват" об'єднує книги лише за жанровим принципом, що типово для більшості українських видавництв. Видавництво "Клуб Сімейного Дозвілля" має аудиторну диференціацію, яка повністю виключає позначення творів для аудиторії, старшої за 12 років. Таким чином, твори для юної аудиторії опиняються у жанрових добірках поряд із повністю дорослими книгами, частина з яких має вікові цензи 16+ і 18+. Серед усіх українських видавництв лише "Видавництво Старого Лева" має більш розгалужену систему вікової диференціації: "Для всіх", "0-2 років", "3-5", "6-8", "9-12", "12-15", "14+", "Від 16+", "Дорослі". Але дуже часто одна і та сама книга представлена одночасно в багатьох категоріях, щоб бути краще поміченою різними покупцями.

Таким чином, навіть комерційно важливе аудиторне позиціонування, яке має здійснюватися видавництвами, наразі не забезпечує адекватної комунікації з читачами, оскільки значна частина видань отримує свою вікову позначку майже "навмання". Єдиним винятком, напевно, є твори, адресовані наймолодшому читачеві, якому читають батьки, а більшу частину сторінки займають малюнки, коментовані короткими текстовими вставками. Найбільше

“розчиняються” у “дитячій” та “дорослій” літературі твори, адресовані підліткам та молоді, що суттєво спотворює не лише видавничий ринок, а й карту читацьких уподобань.

Оскільки українські видавничі системи класифікації творів за аудиторною приналежністю наразі перебувають на початковій стадії формування і часто містять суттєві внутрішні суперечності, доцільно звернутися до внутрішніх структурних закономірностей самого художнього твору.

Переважна більшість наявних систем аудиторної і вікової класифікації творів у свій спосіб пояснює ускладнення структури твору, його ідей, психології, сюжету тощо у міру дорослішання його базової аудиторії. Проте цей рух відбувається здебільшого як поглиблення проблем, дослідження яких може взяти на себе твір, та збільшення обсягу від короткого оповідання до серії повістей і романів. Це відповідає дійсності, але, на мою думку, значно продуктивнішим було б досліджувати не наростання “складності” як такої, а зміну типу роботи тексту з читацькою суб’єктністю, щоб краще проявити внутрішні смислові структури твору.

Запропонована модель орієнтована насамперед на твори, у структурі яких психологічне, ціннісне та світоглядне становлення персонажа має самостійне функціональне значення і створює потенціал для осмислення читачем власного досвіду, моделей поведінки та взаємодії зі світом. Розважальна функція при цьому не виключається і може органічно поєднуватися з таким потенціалом. Натомість твори, побудовані переважно на сюжетній динаміці або відтворенні жанрової формули без розгорнутої суб’єктної, психологічної чи морально-етичної структури, не є основним об’єктом запропонованого аналізу.

У межах цього дослідження доцільно розрізняти реального читача як конкретного реципієнта та структурно передбачену текстом читацьку позицію. Реакція реального читача може варіювати залежно від його індивідуального досвіду, тоді як читацька позиція визначається тим, який ступінь самостійності в осмисленні, оцінюванні та інтерпретації передбачає структура твору. Відповідно, поняття читацької суб’єктності надалі використовується для позначення ступеня автономії цієї структурно передбаченої позиції у роботі зі смислом, а не як твердження про гарантований психологічний результат рецепції.

Під суб’єктною моделлю у цьому дослідженні розуміємо систему взаємозв’язків між суб’єктним статусом і траєкторією героя, ступенем автономії структурно передбаченої читацької позиції та характером авторського контролю над смислом.

Для практичного застосування цієї моделі доцільно сформувати робочий алгоритм класифікації твору, який допоможе послідовно виявити зазначені внутрішні структурні закономірності.

Цей алгоритм може містити сім послідовних кроків:

1. Потрібно встановити первинного адресата твору, не покладаючись лише на маркетинговий ярлик; важливо врахувати форму оповіді, складність тексту, функціональність і роль ілюстративного матеріалу, що на цьому етапі може містити певні підказки для аудиторних узагальнень. При цьому сам жанр часто не дасть достатньої інформації, за винятком жанрів, які належать до уподобань аудиторії дошкільного віку і надалі не мають структурного ускладнення для старших читачів.

2. Наступним кроком встановлюється статус героя на початку твору, особливу увагу треба звернути на його автономність і суб'єктність. Після цього визначається, чи змінюється цей статус і завдяки чому, і чи складаються ці зміни в послідовну лінію глибинної психологічної або світоглядної трансформації героя.

3. Далі визначається головна читацька операція: текст передусім допомагає впізнати модель; пропонує здійснити вибір чи перевірити модель; змушує конструювати власну життєву позицію; або пропонує осмислювати множинну складність без гарантованого позитивного результату.

4. Оцінюється ступінь авторського контролю, що виявляється у формулюванні головних відповідей та ідей: текст називає правильну відповідь, підводить до неї, пропонує вибір або принципово залишає суперечність відкритою.

5. Оцінюються психологічна складність і характер психологічної причинності. Він може бути: локальний і прозорий; пов'язаний із кризою становлення; багатофакторний із довготерміновими наслідками; відкрито множинний і потенційно нерозв'язний.

6. Лише після цього можна визначити аудиторно-структурний профіль твору та співвіднести його з одним із чотирьох базових типів: дитячим, підлітковим, молодіжним або дорослим. Можливі також межові профілі та подвійно адресовані твори, структурні особливості яких потребують зіставлення ознак кількох аудиторних типів.

7. Наприкінці доцільно зіставити отриманий профіль із термінологією дослідника, видавця чи національної традиції на позначення аудиторної приналежності твору.

Запропонована послідовність визначає загальну процедуру встановлення аудиторно-структурного профілю твору, тоді як конкретні параметри такого аналізу потребують окремого уточнення.

Щоб описати суб'єктний рух, можна застосувати систему взаємопов'язаних аналітичних критеріїв щодо чотирьох аудиторних груп, які в межах цього дослідження позначаємо як літературу для дітей, літературу для підлітків, літературу для молоді і літературу для дорослих.

Для розгорнутого визначення структурного профілю твору найбільш продуктивними можуть бути такі взаємопов'язані критерії, значущість яких визначається їхньою роллю в суб'єктній організації конкретного твору:

1. Головна читацька операція у процесі осмислення досвіду, набуття суб'єктності і становлення світогляду.
2. Статус читацької позиції щодо варіативного або безальтернативного розуміння твору.
3. Авторський контроль над смислом і можливість скеровувати читацьку думку та пояснювати смислові зв'язки.
4. Визначення того, що відбувається з героєм як із базовою моделлю набуття досвіду через художній твір.
5. Ініціація головного героя або героїв як суттєва психологічна та/або світоглядна трансформація, що змінює їхній суб'єктний статус, самоусвідомлення або систему ціннісних і поведінкових моделей та простежується під час зіставлення персонажа на початку і наприкінці відповідної сюжетної лінії.
6. Морально-етична структура як світоглядна основа твору та його філософська опора.
7. Психологічна причинність як система причинно-наслідкових зв'язків, зумовлена діями, думками і почуттями головних персонажів.
8. Ставлення до дорослого світу як певна дистанція місця свого перебування або визначення ієрархічної ролі згідно з віковими відмінностями та ставлення до авторитетних осіб, які є представниками дорослого світу.
9. Вік головного героя або героїв як тих, хто має найбільший потенціал стати для читача провідником у світ художнього твору.
10. Антагоністичні образи, їхня функція і психологічна складність.

При цьому належність до певного жанру може не мати принципової різниці, оскільки, наприклад, казка може трансформуватися у філософську притчу для дорослих, при тому залишаючись у структурі своєї казкової форми, фентезі може спрощувати свою базову психологічну глибину, що дає більш юним читачам можливість проходження ініціації, а детектив – набувати форми "шкільної історії".

Показовим прикладом такої жанрової варіативності є література для підлітків. Тут можна виділити дві форми, які не конкурують між собою, – реалістичну і фантастичну. У реалістичній автори опрацьовують поточні виклики сучасності та соціальної реальності без зміни головної локації перебування персонажа. У фантастичній частіше використовується "портальний" принцип, коли персонаж переходить зі свого звичного простору в інший (часто паралельний світ або раніше невидиму частину нашого світу), або "квестовий", коли герой відправляється у подорож, яка його змінює. Зустрічається і гібридна форма, як-от "магічна школа", де відтворюються актуальні соціально-психологічні моделі поточної реальності, при цьому велике значення мають закони світу і його простір.

Якщо розглядати корпус сучасних українських творів, адресованих різній аудиторії, через призму наведених критеріїв, можна зробити відповідні узагальнення.

Головна читацька операція.

Література для дітей має основним завданням допомогти освоїти й розпізнати моделі світу, поведінки, емоцій, цінностей. Саме тому твір для дошкільної і молодшої шкільної аудиторії зазвичай скерований на пізнання однієї моделі поведінки або невеликий модульний блок взаємно пов'язаних моделей.

Література для підлітків пропонує перевірити отримані моделі через власну оцінку і вибір. Така структура створює можливість емоційного співпереживання героєві та співвіднесення його досвіду з власним, однак конкретний характер такої рецепції залежить від реального читача.

Література для молоді сприяє формуванню власної системи моделей і життєвої позиції. Через системний характер цього процесу зростає масштаб випробування персонажа і його цінностей, а вже наявні моделі можуть бути поставлені під сумнів і мають витримати тиск, якого вони зазнають.

Література для дорослих дозволяє працювати з множинністю можливих моделей без необхідності сформувати єдину. Це допомагає краще пізнавати світ і людей, і цей процес не завершується протягом усього людського життя.

Статус читацької позиції.

У літературі для дітей – той, хто пізнає та освоює. Дуже часто це освоєння відбувається у казковій формі, щоб змалювати ситуацію пізнання яскравіше, не прив'язуючи її повністю до поточної реальності.

У літературі для підлітків – той, хто відокремлюється, оцінює та обирає. Читацька позиція тут передбачає вже не лише пізнання запропонованих моделей, а їхню самостійну оцінку, зіставлення та вибір власного ставлення до них.

У літературі для молоді – той, хто вже значною мірою автономний і починає реалізовувати автономію. Саме тому герої творів, адресованих цій аудиторній групі, на початку сюжету вже мають розвинену самостійність і надалі тільки її розвивають і підтверджують власними діями.

У літературі для дорослих читач є автономним інтерпретатором і вступає у глибокий діалог із текстом; його бачення змальованих подій може суттєво відрізнятися від авторського задуму.

Авторський контроль над смислом.

У сучасній ***літературі для дітей*** текст найбільше допомагає розпізнати та осмислити поведінкові і світоглядні моделі. У таких творах можемо бачити найвищий рівень підтримки й спрямування читацької думки, але не обов'язково прямий дидактизм. Останній в якісній сучасній літературі часто сприймається як пережиток, бо може обмежувати структурно передбачену самостійність читацької оцінки, оскільки текст заздалегідь задає нормативну інтерпретацію,

що за певних історичних умов використовувалося як напрочуд ефективний інструмент ідеології тоталітарних спільнот і держав.

У літературі для підлітків автор дедалі більше відступає від прямого пояснення вчинків, почуттів і думок персонажів, тому читач сам має зробити ціннісний висновок щодо того, що відбувається у творі і як це впливає на його героїв. Поступово утверджується текстовий принцип, що читач має сам оцінити ситуацію й виробити висновок в локальних ситуаціях або в послідовній психологічній лінії героя. У цьому випадку текст передбачає самостійну читацьку оцінку, але водночас спрямовує її до системно близьких висновків.

У літературі для молоді авторська відповідь ще менше визначає правильність життєвої позиції героя, оскільки під час розгортання сюжету читач зіставляє конкуруючі способи побудови життя. По суті, читач максимально залишений наодинці з персонажами і має сам дослідити їхнє життя та зробити висновки без авторської допомоги. Поле можливих читацьких висновків тут стає ширшим і варіативнішим, хоча залишається структурно організованим самим твором.

У літературі для дорослих може не існувати жодної передбаченої "правильної" інтерпретації вчинків персонажів. Можливість такої неоднозначної інтерпретації хоча б частини персонажів (іноді навіть другорядних) часто робить сучасний твір, адресований юній аудиторії, цікавим і для дорослих, оскільки наявність такої легітимної варіативної інтерпретації потенційно надає твору світоглядної, психологічної і філософської глибини.

Визначення того, що відбувається з героєм.

У літературі для дітей найчастіше сюжет будується навколо пізнання, навчання, локальної зміни або виправлення помилки з гарантованим подоланням негативних наслідків.

У літературі для підлітків головним сценарієм стає набуття автономної суб'єктності через випробування, вибір і відповідальність за наслідки цього вибору, який може мати як негативні, так і позитивні наслідки, причому негативні не обов'язково мають бути повністю подолані.

У літературі для молоді можна бачити втілення в життя персонажем уже збудованої хоча б початкової автономії, що може проявлятися на світоглядних рівнях побудови власного життя, стосунків, позиції, проєкту майбутнього тощо. Залежно від жанру та авторського задуму, ця система може проходити випробування на міцність, вступати в конфлікт з іншими системами або просто розвиватися.

У літературі для дорослих може бути наявний будь-який тип трансформації героя. Це може бути суттєва світоглядна або поведінкова зміна, психологічно зумовлена стагнація, рефлексивно і сюжетно прописана деградація, або навіть відсутність трансформації під впливом пережитих подій, як частина авторського задуму, що має окреме авторське пояснення.

Ініціація як суттєва психологічна та світоглядна трансформація.

У літературі для дітей ініціація можлива, але не є обов'язковою, оскільки головним завданням твору для цієї аудиторії є освоєння нового досвіду, а не обов'язково зміна вже сформованої світоглядної позиції.

У літературі для підлітків ініціація часто набуває структуротворчого значення. Глибинна психологічна або світоглядна зміна героя може розгортатися через випробування, самостійний вибір і прийняття відповідальності. Пережите дозволяє йому краще пізнати себе і світ навколо.

У літературі для молоді ініціація також часто наявна, але може переходити на новий рівень взаємодії з іншими особистостями, які також можуть мати власні ініціації, або бути показана через призму соціалізації як повноправного суб'єкта, який входить у нові для нього соціальні структури вже сформованою особистістю.

У літературі для дорослих ініціація не є обов'язковою, але у творах, де вона все ж присутня, її перебіг може ще більше ускладнюватися, що суттєво позначається на світоглядних, поведінкових та інших змінах персонажів.

Морально-етична структура.

У літературі для дітей морально-етична структура має бути доступною для вікового осмислення, але не обов'язково примітивно бінарною з абсолютно чітким позначенням "доброго" і "злого", "правильного" і "неправильного". Нерідко в сучасних творах можна бачити не одну таку жорстку опозиційну пару, а кілька позитивних цінностей або моделей без опозиційної пари.

У літературі для підлітків в основі психологічного розвитку тексту часто лежить конфлікт цінностей, який стає об'єктом особистого вибору одного або кількох головних героїв твору. При цьому далеко не завжди це буде жорстка опозиційна пара, а радше перевірка однієї цінності або моделі критичною ситуацією, яка й веде до здійснення усвідомленого вибору.

У літературі для молоді нерідко можна бачити як поглиблення попередньої моделі на рівні рефлексії та психологічного і світоглядного осмислення вчинків, так і наявність у творі конкуруючих цінностей без відкритого світоглядного протистояння, яке має бути вирішене через конфлікт.

У літературі для дорослих натомість допустима повна моральна неоднозначність, яка може залишатися нерозв'язаною. Ця особливість також може переходити у твори, адресовані молодшій аудиторії, коли, наприклад, негідний або негативний вчинок персонажа залишається фактом його біографії з усіма супровідними наслідками, але не визначає його буття назавжди, завдяки чому персонаж має потенціал до складної усвідомленої зміни. У такому випадку, звісно, треба уважно дивитися на те, чи говорить автор про ці складні смисли мовою, зрозумілою юному читачеві.

Психологічна причинність.

У літературі для дітей зазвичай причинно-наслідкові зв'язки не є розгалуженою складною системою. Тому за умови наявності психологічної або

ідейно-філософської складності, текст допомагає читачеві її адекватно опрацювати і зрозуміти. Не обов'язково це реалізується через пряме авторське пояснення, але причинність психологічної поведінки персонажів змальовується максимально прозоро.

У літературі для підлітків психологічна причинність природно ускладнюється, що зумовлене потребою змалювання і проживання етапів формування і, в деяких випадках, світоглядних криз самого героя. Розуміння того, як саме змінюється персонаж і чому ці зміни відбуваються, робить ініціаційну лінію прозорішою для читацького осмислення та створює можливість співвіднесення досвіду героя з власним досвідом реципієнта.

У літературі для молоді спостерігається зростання багатофакторності впливів і часової віддаленості як причин від дії, так і наслідків від цієї дії. Рішення, які ухвалюють персонажі таких творів, уже мають довготермінові життєві наслідки для них самих, для інших людей, або навіть для цілого світу, де вони перебувають. Таким чином, література для молоді органічно наближається у цьому аспекті до складності дорослої прози. Водночас доступність цих причинно-наслідкових зв'язків визначається не лише їхньою складністю, а й способом художнього представлення та моделлю передбачуваної читацької компетентності.

Література для дорослих може бути максимально багатофакторною, ретроспективною і суперечливою. На відміну від творів для молодших аудиторій, цей тип літератури значно частіше працює з травмованими персонажами, ситуаціями, які можна описати як "вибір без вибору", негативними наслідками позитивних дій та іноді непропорційно важкою ціною морально-етичних вчинків. Ці ситуації отримують у тексті власну внутрішню рефлексію, через яку показується їхня причинно-наслідкова зумовленість.

Ставлення до дорослого світу та авторитетів.

У літературі для дітей можна спостерігати дві повторювані структури. Перша: дорослий світ або не отримує достатнього опису, або настільки виключений з сюжету, що подається лише факт його існування без впливу на розвиток базового сюжету. Друга: дорослий є окремим персонажем; тоді він часто постає опорою, наставником, посередником або тим, хто пояснює правила (соціальні або магічні – залежить від жанру та авторського задуму), здійснює соціалізацію юного персонажа без психологічних випробувань. Авторитет у цьому випадку може допомагати структурувати світ і досвід.

У літературі для підлітків дорослий світ уже має велику вагу як система. Герої твору можуть прагнути бути її частиною або, навпаки, критично ставитися до неї, бачити її вади й шукати можливості уникнення негативних проявів дорослого світу, мати потенціал для позитивних змін цієї надскладної соціальної структури (для себе, своїх близьких або цілого світу, якщо останнє зумовлене жанром), якщо спільнота живе за викривленими морально-етичними законами, є тоталітарною або несправедливою. Часто у творах для підлітків

можна бачити два типи дорослих, які репрезентують позитивні і негативні риси дорослого світу, тим самим показуючи його неоднорідність. У творах, адресованих підліткам, дуже важливим є відокремлення від авторитету дорослого, що може реалізовуватися або в автономній поведінці, паралельній до дій дорослих, або як складна психологічна рефлексія самоусвідомлення, де смислові вузли змін підкреслені конкретними сюжетними подіями. Авторитет перевіряється і переосмислюється, оскільки від нього необхідно відокремитися.

У літературі для молоді герой уже входить у дорослі соціальні системи як відносно самостійний суб'єкт, тому конфліктність і дистанція потенційно зменшуються. Винятком є ті твори, де світоглядна або поведінкова система головного героя або кількох персонажів вступає у жорсткий конфлікт з наявним у творі світом дорослих. При цьому у тексті не є обов'язковою наявність позитивного проєкту майбутнього, сформованого цими персонажами: герої можуть або змінити суспільство, або бути ним зламаними. Оскільки герой юний, але вже не дитина, він сам входить у системи дорослого світу і домовляється з ними або конфліктує за власним усвідомленим вибором.

У літературі для дорослих головними персонажами можуть бути як дорослі, що є поширенішим, так і юні, іноді у цій прозі зустрічаються навіть діти. Проте за останнього варіанту рефлексивно прописаного конфлікту між юним персонажем і дорослим світом у тексті зазвичай немає. Якщо дитина або підліток у творі для дорослих не є носієм центральної суб'єктної траєкторії, він може поставати радше як об'єкт впливу світу та інших персонажів, а його власна автономність і трансформація не отримують розгорнутого художнього опрацювання. Базові світоглядні конфлікти відбуваються між дорослими як особистостями, або між окремо взятим дорослим і світом, комунікація з яким часто має конфліктний характер через заперечення цінностей або відсутність "свого" місця у світі в цілому, а не через його питому "дорослість". У цій групі авторитет не визначається через вікову приналежність і частіше має особистісний або соціальний характер.

Вік героя.

У літературі для дітей і ***для підлітків*** головні герої часто близькі за віком до читача, що зменшує вікову дистанцію між героєм і передбаченою читацькою позицією та може полегшувати співвіднесення читачем себе з персонажем. Хоча це не означає, що у деяких творах цей принцип не може бути порушений, але тоді автор має знизити нижню вікову межу самого твору. Перший варіант – коли це зниження відбувається завдяки введенню у твір казкових і міфологічних персонажів, персоніфікованих стихій, тварин, птахів, комах тощо. При цьому вони можуть бути дорослими, але не мати повної дорослої рефлексивності. Другий варіант, більше властивий творам із подвійною адресацією, – коли структура книги, первинно зорієнтованої на юну аудиторію, водночас створює повноцінні точки входу для дорослого читача. У його структурі наявні як персонажі дитячого або підліткового віку, так і

дорослі, які повноправно можуть стати провідниками у художній світ твору. У такому разі структура твору пропонує потенційно різні точки входу в художній світ для юного й дорослого читача через персонажів різного віку.

У літературі для молоді ця залежність між аудиторією і віком персонажів простежується значно слабше. Єдиною досить стабільною ознакою є те, що у цих творах частіше можна зустріти молодих дорослих, ніж підлітків, бо ті світоглядні та етичні проблеми, які опрацьовує цей твір, часто не є настільки актуальними у підлітковому віці. Також у цих творах доволі багато яскраво змальованих дорослих, які можуть як мати прописаний психологічний розвиток, так і бути образами, які запам'ятовуються лише завдяки одній окремій яскравій сцені.

У літературі для дорослих більшість персонажів, які отримують психологічний розвиток, є дорослими. Діти і підлітки у цьому випадку представлені як функціональні або узагальнені образи, а не особистості. Окремо можна говорити про образи юних як каталізатори психологічних трансформацій дорослих, причому трансформація самих підлітків або дітей, яка виникає у відповідь на цю складну комунікацію, не обов'язково прописується у тексті.

Антагоністичні образи. Незважаючи на те, що не в кожному творі присутні антагоністи, їхні образи часто дають можливість краще зрозуміти, кому цей твір насправді адресований, оскільки наявний антагоніст може як ускладнити психологічну, світоглядну, філософську та морально-етичну будову твору, так і спростити її до формального відтворення структури жанрового канону за стереотипними і шаблонними принципами. Є також деякі суттєві відмінності, які дозволяють антагоністам реалізовувати свій потенціал у творах для різних аудиторних груп.

У літературі для дітей антагоніст здебільшого виконує у тексті функціональну роль, він не має психологічної складності або внутрішньої рефлексії. Часто він показує "негативну", "неправильну" модель поведінки, або створює первинну умову для розвитку сюжету.

У літературі для підлітків антагоніст може бути як тим, хто згодом змінить свій статус, так і тим, хто впливає на розвиток сюжету своїми діями. Особливою ознакою антагоніста у підлітковій літературі є те, що він запускає ініціаційний сценарій для головного героя або цілої групи героїв, якщо твір має такий розгалужений ініціаційний потенціал. При цьому психологічна робота автора з таким персонажем суттєво залежить від авторського задуму. Тому антагоніст може бути або функціональним, або детально психологічно прописаним.

У літературі для молоді ситуація з антагоністом ускладнюється. Часто цей тип літератури будує антагоністичну систему не на рівні персонажів, а на рівні конфлікту персонажа і світу, суспільства або соціальної групи. Якщо ж антагоніст наявний як персонаж, то тут він уже представлений як особистість,

яка має власну психологічну динаміку, що часто може сприйматися неоднозначно.

У літературі для дорослих образ антагоніста суттєво ускладнюється, оскільки навіть протагоністи як герої-особистості часто можуть не бути цілком позитивними, мати дуже складну етичну систему, вчиняти жорстоко або помилятися. Глибинна складність образів за цим параметром особливо відрізняє дорослу літературу від літератури для молодших аудиторій.

Окремим результатом зіставлення наведених критеріїв може бути виявлення межових аудиторно-структурних профілів і подвійно адресованих творів. Межовий аудиторно-структурний профіль виникає тоді, коли окремі критерії послідовно тяжіють до двох суміжних аудиторних типів. Подвійна адресація натомість передбачає наявність у структурі одного твору повноцінних смислових, персонажних або інтерпретаційних точок входу для різних аудиторних груп. У такому випадку твір не просто виявляється цікавим читачам різного віку, а структурно створює можливість різних способів входження в художній світ і осмислення його смислів.

Після розгляду окремих критеріїв можна перейти до узагальнення центрального суб'єктного завдання, яке організує їх у цілісну модель. Якщо визначати ядро центрального суб'єктного завдання твору у контексті його приналежності до певного аудиторного типу, то можна отримати цілком зрозумілу систему читацьких запитань та узагальнень досвіду, який досить чітко показує реальну приналежність того чи іншого твору.

У літературі для дітей таким базовим запитанням буде: "Зрозуміти, ким я є, ким є "інший", яким є світ, і як працюють його базові взаємодії". Часовий горизонт наслідків при цьому буде переважно локальний і зрозумілий у межах конкретного, описаного автором досвіду.

У літературі для підлітків базове питання принципово трансформується: "Встановити, хто я окремо від заданих мені моделей і чи можу я сам їх обирати". Тут можна бачити перше самоусвідомлення героя і те, як вибір суттєво його змінює.

У літературі для молоді з'являється масштаб: "Вирішити, що я робитиму зі своєю автономією, якими є мої усвідомлені цінності, яке життя, стосунки і майбутнє я побудую". Ускладнення категорії вибору переводить його наслідки на рівень того, як цей вибір визначає, яке життя будуватиме персонаж.

У літературі для дорослих змінюється сам характер центрального суб'єктного завдання: "Досліджувати, що може відбуватися з людиною в усій складності й неоднозначності її існування, без необхідності вести її до певної стадії становлення". Наслідки вибору та інших дій персонажа можуть бути довільно складними, ретроспективними, суперечливими і віддаленими в часі та мати дуже глибокі, закорінені в минулому причини.

Реалізація центрального суб’єктного завдання суттєво визначає характер змін персонажа у тексті, що насамперед важливо для розрізнення творів для дітей, підлітків та молоді.

У творах для дітей теж можуть бути присутні випробування та зміни героя, але вони ще не приводять до набуття ним автономної суб’єктності.

У творах для підлітків ініціаційна структура простежується найчіткіше. Вона вибудовується за схемою: герой, представлений як залежний або ще не визначений суб'єкт; він проходить одне або кілька взаємно пов’язаних випробувань; робить власний вибір; приймає відповідальність за цей вибір і його наслідки; герой постає як новий, автономніший суб’єкт, що позначається на його ідентичності, самоусвідомленні та моделях поведінки.

У творах для молоді центральний процес суб’єктних змін набуває іншої форми, що одразу ускладнює психологічну реальність головних героїв. Найчастіше можна бачити таку змістовну лінію: суб’єкт принципово має право обирати; він стикається з реальними наслідками власної автономії; будує або перебудовує систему власних зв’язків з людьми, професійну, соціальну, інтимну та ціннісну позицію; після розв’язання внутрішнього конфлікту персонаж визначається, ким він буде у світі, який будує для себе.

У літературі для дорослих описані процеси зазвичай ускладнюються, якщо твір не має жорсткої стереотипної форми, яка нівелює будь-яку психологічну глибину.

Тобто ключовою відмінністю між літературою для підлітків і літературою для молоді в контексті набуття суб’єктності стає розуміння свободи. Твір для підлітків говорить про здобуття свободи і дає легітимну відповідь на питання “ким я є”, коли маю право робити самостійний вибір, а твір для молоді визначає складність життя з цією набутою свободою, відповідаючи на питання “що я зроблю зі своїм життям, коли буду реалізовувати це право”. Таким чином, у першому випадку центром є утворення автономного суб'єкта, а в другому – практика його автономного існування.

Тому теми таких творів можуть бути однаковими, як-от кохання, смерть, війна, родина, дружба, травма, переїзд, дискримінація, магічне протистояння, боротьба зі злом тощо, але рівень та особливості їхнього прочитання – різними, оскільки різниться функціональне місце цієї теми у становленні суб'єкта. Наприклад, романтичні стосунки можуть у підлітковому тексті бути простором відкриття власного “я” й відокремлення від батьківської моделі, а в молодіжному – це вже одне з рішень про те, які стосунки людина хоче будувати і які наслідки готова приймати.

При цьому література для дорослих не утворює наступного етапу цієї послідовності за принципом подальшого ускладнення суб’єктного становлення. Її структурна відмінність полягає в тому, що автор уже не обмежений необхідністю вести героя через певну, зумовлену віковим становленням стадію набуття або реалізації автономії. Тому предметом художнього осмислення

може ставати будь-який стан суб'єкта та будь-яка траєкторія його змін, у тому числі стагнація, деградація, повернення до попередніх моделей або принципова нерозв'язаність внутрішніх суперечностей.

Підсумовуючи, пропоную описати через дієслівні визначення центральні функціональні формули чотирьох аудиторно-структурних типів:

А) ***Література для дітей – пізнати.*** Герой, а разом із ним і читач, пізнає світ, емоції, взаємини, поведінкові та ціннісні моделі.

Б) ***Література для підлітків – відокремитися.*** Герой набуває автономної суб'єктності, він сам оцінює, обирає, діє і приймає відповідальність.

В) ***Література для молоді – побудувати.*** Автономія героя вже значною мірою наявна або принципово визнана, тому центральною стає проблема того, що з нею робити: яке життя, стосунки, систему цінностей, соціальну позицію, майбутнє побудувати.

Г) ***Література для дорослих – осмислити.*** Оскільки автор уже не зобов'язаний вести героя через зумовлену віком стадію становлення, він може досліджувати будь-який стан особистості, включно зі стагнацією, деградацією, поверненням, розпадом, внутрішньою неоднозначністю, без остаточного розв'язання цих суперечностей чи зняття їхньої психологічної складності.

Після розгорнутого аналізу структурного профілю отриманий результат можна додатково перевірити за допомогою трьох узагальнювальних діагностичних питань, які зводять основні параметри моделі до її суб'єктного ядра:

1. Яким є статус автономії героя на початку і наприкінці твору? Чи зазнає вона змін? Чи психологічні зміни персонажа працюють на розвиток його суб'єктності, чи вони є локальними?

2. Якою є центральна структурна проблема твору? Вона полягає в тому, щоб зрозуміти модель, здобути право на власний вибір, побудувати життя за допомогою власного вибору чи осмислити складний стан суб'єкта без необхідності його остаточного розв'язання?

3. Яку позицію текст пропонує читачеві? Засвоїти та осмислити, самостійно оцінити та обрати, співвіднести різні повноцінні способи життя чи інтерпретувати множинну й суперечливу складність без готової відповіді?

Якщо відповіді на ці три питання узгоджуються між собою, це додатково підтверджує внутрішню несуперечливість визначеного аудиторно-структурного профілю твору.

Автономія героя та набуття ним суб'єктності можуть структурно співвідноситися з передбаченою читацькою позицією: самостійність суб'єктної дії персонажа може підсилювати вимоги тексту до читацької автономії у виробленні смислу. Реалізація цього потенціалу в конкретній рецепції залежить від реального реципієнта.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз показує, що аудиторна приналежність художнього твору не може бути достатньо точно визначена лише за віковими межами, тематикою, жанровою формою, віком персонажів або видавничим позиціонуванням. Значно продуктивнішим є врахування внутрішніх структурних закономірностей тексту, насамперед характеру становлення суб'єктності героя, ступеня його автономії, організації читацької позиції та авторського контролю над смислом.

На цій основі запропоновано розрізняти чотири аудиторно-структурні типи художньої літератури. Для літератури для дітей центральною функцією є пізнання світу та його базових моделей; для літератури для підлітків – відокремлення й набуття автономної суб'єктності через вибір і відповідальність; для літератури для молоді – реалізація вже принципово набутої автономії у побудові власного життя, стосунків, цінностей і майбутнього. Література для дорослих не становить наступного етапу цієї послідовності, оскільки може досліджувати будь-який стан суб'єкта без необхідності вести його до певної стадії становлення.

Виявлено також можливість структурного взаємозв'язку між суб'єктною організацією образу героя та передбаченою читацькою позицією, який може підсилювати автономію читача у виробленні смислу. Запропоновані алгоритм, система взаємопов'язаних критеріїв і діагностичні питання дають змогу визначати аудиторно-структурний профіль твору та виявляти межові й подвійно адресовані тексти.

Перспективою подальшого дослідження є корпусна апробація запропонованої моделі на творах різної жанрової та вікової адресації для перевірки диференційної сили критеріїв і уточнення меж їх застосування.

Conflict of interest: The authors declare no conflict of interest.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

Баран, У. С. (2016). Дитяча та підліткова література: процеси ідеологічної та естетичної канонізації-деканонізації. *Література. Діти. Час. Вісник Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва,* 4, 8–16. https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/handle/123456789/1456

Єнальєва, О. А. (2014) Генезис психологічного роману для дітей у німецькомовній реалістичній літературі другої половини XX ст. *Наукові праці: науково-методичний журнал. Серія: Філологія. Літературознавство,* 227 (239), 20–24 http://urccyl.com.ua/fileadmin/user_upload/Visnyk/Sympozium_5.pdf

Журба, С. (2026). Наративні моделі репрезентації світосприйняття підлітків у прозі Малгожати-Кароліни Пекарської та Наталки Малетич. *Філологічний часопис,* (1), 166–171. https://doi.org/10.31499/2415-8828.1.2026.356478

Качак, Т. (2019). *Художньо-естетична парадигма сучасної української прози для дітей та юнацтва.* [Автореф. дис. доктора філол. наук, Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького] https://doi.org/10.13140/RG.2.2.18074.98243

Кизилова, В. (2015). *Українська література для дітей та юнацтва: новітній дискурс: навч.-метод. посіб. для студ. вищих навч. закл*. Видавництво ДЗ Луганський національний університет ім. Т. Шевченка https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/handle/123456789/207

Кірєєва, М. В. (2025). *Жанри екофікшн в українській дитячій літературі XX–XXI ст. (на матеріалі чорнобильської теми)*. [Дис. доктора філософії з філології, Криворізький державний педагогічний університет] http://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/11679

Лазарєва, Т. С. (2022). Сюжетність і актуальність підліткової літератури "young adult". *Сучасна наука: теоретичні та прикладні аспекти: матеріали VII Всеукр. мультидисциплін. наук.-практ. інтернет-конф.* 65–69. https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/9330

Мельник, Т. М. (2020). Англійська підліткова література XX–XXI ст.: ґенеза, тематика й проблематика. *Мова і культура: науковий журнал,* 22 (4(201)), 84–89. https://dspace.vspu.edu.ua/items/d648b05d-5f5e-423d-9f53-e25624f72706

Папуша, О. (2005). Дитина-Світ-Література: Формат дослідження. *Сучасні літературознавчі студії. Дитина і світ: проблема культурного діалогу*, 2, 106–111.

Сеньків, О. М. (2022). Образ звичайної дівчини-підлітка в творах Шеннон Гейл. *Modern Research in World Science*, 923-926 https://surl.li/zshlkp

Слижук, О. А, (2022). Свій / Чужий (Інший) у художньому просторі сучасної української літератури для підлітків: методичний аспект. *Wroclawska Ukrainistika: lingua, litterae, sermo: collective* monograph (377–391). Oficyna Wydawnicza ATUT. https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732729/1/s%20377-390%20Олеся%20Слижук.pdf

Booth, E. & Narayan, B. (2018). Towards diversity in young adult fiction: Australian YA authors' publishing experiences and its implications for YA librarians and readers' advisory services. *Journal of the Australian Library and Information Association*, 67 (3), 195–211. https://doi.org/10.1080/24750158.2018.1497349

Burton, D. (1951). The Novel for the Adolescent. *The English Journal*, 40 (7), 363–369.

Bushman, J. (1997). Young Adult Literature in the Classroom-Or Is It? *Special issue of English Journal*, 86 (3), 40-45 https://doi.org/10.58680/ej19973353

Cart, M. (2010). *Young Adult Literature: From Romance to Realism*. American Library Association https://books.google.com.ua/books/about/Young_Adult_Literature.html?id=un4RJ8rOTTgC&redir_esc=y

Ewers, H.-H. (1995). Die Emanzipation der Kinderliteratur. Anmerkungen zum kinderliterarischen Formen- und Funktionswandel seit Ende der 60er Jahre. In R. Raecke & U. D. Baumann (Eds.), *Zwischen Bullerbü und Schewenborn. Auf Spurensuche in 40 Jahren deutschsprachiger Kinder- und Jugendliteratur* (pp. 16–28). Arbeitskreis für Jugendliteratur.

Hunt, P. (Eds). (1998). *Understanding Children's Literature*. Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203008300

Karre, A. (2011). The YA Perspective. *Writers Digest,* (Special issue), 38-41.

Nodelman, P. (2008). *The hidden adult: Defining children's literature*. Johns Hopkins University Press. https://doi.org/10.56021/9780801889790

Nodelman, P. (2003). *The pleasures of children's literature*. (3rd ed.). Allyn and Bacon.

Petrenko-Momotenko, O. (2025). Editions for Children in Ukraine: Terms, Types of Editions, Practical Results. *Children's Literature: Interdisciplinary Discourse*, 2 (1), 13–33. https://doi.org/10.15330/clid.2.1.13-33

Stephens, J. (1999). Ideologie und narrativer Diskurs in Kinderbüchern. In H-H. Ewers, U. Nassen, K. Richter, & R. Steinlein (Eds.). *Kinder- und Jugendliteraturforschung 1997/98* (pp. 19 – 31). J.B. Metzler Stuttgart. https://doi.org/10.1007/978-3-476-03754-1

REFERENCES

Baran, U. S. (2016). Dytyacha ta pidlitkova literatura: protsesy ideolohichnoyi ta estetychnoyi kanonizatsiyi-dekanonizatsiyi [Children's and adolescent literature: processes of ideological and aesthetic canonization and de-canonization]. *Literatura. Dity. Chas. Visnyk Tsentru doslidzhennya literatury dlya ditey ta yunatstva* [Literature. Children. Time. Bulletin of the Center for Research on Literature for Children and Youth], 4, 8–16 [in Ukrainian].

Booth, E. & Narayan, B. (2018). Towards diversity in young adult fiction: Australian YA authors' publishing experiences and its implications for YA librarians and readers' advisory services. *Journal of the Australian Library and Information Association*, 67 (3), 195–211 https://doi.org/10.1080/24750158.2018.1497349

Burton, D. (1951). The Novel for the Adolescent. *The English Journal*, 40 (7), 363–369.

Bushman, J. (1997). Young Adult Literature in the Classroom-Or Is It? *Special issue of English Journal*, 86 (3), 40-45. https://doi.org/10.58680/ej19973353

Cart, M. (2010). *Young Adult Literature: From Romance to Realism*. American Library Association https://books.google.com.ua/books/about/Young_Adult_Literature.html?id=un4RJ8rOTTgC&redir_esc=y

Ewers, H.-H. (1995). Die Emanzipation der Kinderliteratur. Anmerkungen zum kinderliterarischen Formen- und Funktionswandel seit Ende der 60er Jahre. In R. Raecke & U. D. Baumann (Eds.), *Zwischen Bullerbü und Schewenborn. Auf Spurensuche in 40 Jahren deutschsprachiger Kinder- und Jugendliteratur* (16–28). Arbeitskreis für Jugendliteratur.

Hunt, P. (Eds). (1998). *Understanding Children's Literature*. Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203008300

Kachak, T. (2019). *Khudozhno-estetychna paradyhma suchasnoyi ukrayinskoyi prozy dlya ditey ta yunatstva* [The artistic-aesthetic paradigm of contemporary Ukrainian prose for children and youth]. [Abstract of Doctoral Dissertation in Philology, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy] [in Ukrainian].

Karre, A. (2011). The YA Perspective. *Writers Digest*, (Special issue), 38-41.

Kiryeyeva, M. V. (2025). *Zhanry ekofikshn v ukrayinskiy dytyachiy literaturi XX–XXI st. (na materiali chornobylskoyi temy)* [Eco-fiction genres in Ukrainian children's literature of the 20th–21st centuries (based on the Chernobyl theme)]. [PhD dissertation in Philology, Kryvyi Rih State Pedagogical University] [in Ukrainian].

Kyzylova, V. (2015). *Ukrayinska literatura dlya ditey ta yunatstva: novitniy dyskurs: navch.-metod. posib. dlya stud. vyshchykh navch. zakl.* [Ukrainian literature for children and youth: contemporary discourse: a study guide for higher education students]. Vydavnytstvo DZ Luhanskyy natsionalnyy universytet im. T. Shevchenka [in Ukrainian].

Lazarieva, T. S. (2022). Syuzhetnist′ i aktualnist′ pidlitkovoyi literatury "young adult" [Plot structure and relevance of "young adult" literature]. *Suchasna nauka: teoretychni ta prykladni aspekty: materialy VII Vseukr. multydystsyplin. nauk.-prakt. internet-konf.* [Modern Science: Theoretical and Applied Aspects: Proceedings of the 7th All-Ukrainian Multidisciplinary Scientific and Practical Internet Conference], 65–69 [in Ukrainian].

Melnyk, T. M. (2020). Anhliyska pidlitkova literatura XX–XXI st.: geneza, tematyka y problematyka [English adolescent literature of the 20th–21st centuries: genesis, themes, and issues]. *Mova i kultura: naukovyy zhurnal* [Language and Culture: Scientific Journal], 22

(4(201)), 84–89. https://dspace.vspu.edu.ua/items/d648b05d-5f5e-423d-9f53-e25624f72706 [in Ukrainian].

Nodelman, P. (2008). *The hidden adult: Defining children's literature*. Johns Hopkins University Press. https://doi.org/10.56021/9780801889790

Nodelman, P. (2003). *The pleasures of children's literature*. (3rd ed.). Allyn and Bacon.

Papusha, O. (2005). Dytyna-Svit-Literatura: Format doslidzhennya [Child–World–Literature: A research format]. *Suchasni literaturoznavchi studiyi. Dytyna i svit: problema kulturnoho dialohu* [Modern Literary Studies. The Child and the World: The Problem of Cultural Dialogue], 2, 106–111 [in Ukrainian].

Petrenko-Momotenko, O. (2025). Editions for Children in Ukraine: Terms, Types of Editions, Practical Results. *Children's Literature: Interdisciplinary Discourse*, 2 (1), 13–33. https://doi.org/10.15330/clid.2.1.13-33

Senkiv, O. M. (2022). Obraz zvychaynoyi divchyny-pidlitka v tvorakh Shennon Heyl [The image of an ordinary teenage girl in the works of Shannon Hale]. *Modern Research in World Science*, 923-926. https://surl.li/zshlkp [in Ukrainian].

Slyzhuk, O. A, (2022). Sviy / Chuzhyy (Inshyy) u khudozhn′omu prostori suchasnoyi ukrayins′koyi literatury dlya pidlitkiv: metodychnyy aspekt [The "Self" and the "Other" in the artistic space of contemporary Ukrainian literature for adolescents: a methodological aspect]. *Wroclawska Ukrainistika: lingua, litterae, sermo: collective* monograph (pp. 377–391). Oficyna Wydawnicza ATUT [in Ukrainian].

Stephens, J. (1999). Ideologie und narrativer Diskurs in Kinderbüchern. In H-H. Ewers, U.Nassen, K. Richter, & R. Steinlein (Eds.). *Kinder- und Jugendliteraturforschung 1997/98* (pp. 19 – 31). J.B. Metzler Stuttgart. https://doi.org/10.1007/978-3-476-03754-1

Yenalieva, O. A. (2014) Henezys psykholohichnoho romanu dlya ditey u nimetskomovniy realistychniy literaturi druhoyi polovyny XX st. [The genesis of the psychological novel for children in German-language realistic literature of the second half of the 20th century]. *Naukovi pratsi: naukovo-metodychnyy zhurnal. Seriya: Filolohiya. Literaturoznavstvo* [Scientific Papers: Scientific and Methodological Journal. Series: Philology. Literary Studies], 227 (239), 20–24 [in Ukrainian].

Zhurba, S. (2026). Narrative models of the representation of the world perception of adolescents in the prose of Malhozhata-Karolina Pekarska and Natalka Maletych. *Philological Review*, (1), 166–171. https://doi.org/10.31499/2415-8828.1.2026.356478 [in Ukrainian].

Nataliia Deviatko, Ph.D. in Philosophy, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Philosophy Dnipro Academy of Continuing education, Ukraine.
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0162-1194
E-mail: natalia_ptah@ukr.net

Дев'ятко, Н. (2026). Від вікової адресації до суб'єктної моделі: структурні критерії аудиторної приналежності художнього твору. *Дитяча література: інтердисциплінарний дискурс*, 3 (2), 160 – 186.

У статті розглянуто проблему визначення аудиторної приналежності художнього твору в умовах, коли вікові межі, жанрові характеристики та видавниче позиціонування не завжди відображають його внутрішню структуру й реальний тип взаємодії з читачем. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування структурних критеріїв аудиторної приналежності та побудова суб'єктної моделі, що дає змогу розрізняти літературу для дітей, підлітків, молоді та дорослих за характером становлення героя, ступенем його автономії, організацією читацької позиції та рівнем авторського контролю над смислом. Методологічну основу становлять структурно-функціональний, порівняльний, типологічний і системний підходи та

теоретичне моделювання. На матеріалі сучасної української і перекладної літератури запропоновано семикроковий алгоритм встановлення аудиторно-структурного профілю та виокремлено десять взаємопов'язаних критеріїв аналізу, серед яких головна читацька операція, статус читацької позиції, авторський контроль над смислом, ініціація, морально-етична структура, психологічна причинність, ставлення до дорослого світу, вік героя та функція антагоністичних образів. Запропоновано чотири аудиторно-структурні типи, центральні функціональні формули яких визначено як "пізнати" для літератури для дітей, "відокремитися" для підліткової літератури, "побудувати" для літератури для молоді та "осмислити" для літератури для дорослих. Показано, що відмінності між цими типами пов'язані не лише зі ступенем складності тексту, а насамперед зі зміною характеру роботи тексту із суб'єктністю героя та читача. Виявлено можливість структурного взаємозв'язку між суб'єктним статусом героя та ступенем автономії структурно передбаченої читацької позиції. Обґрунтовано відмінність між віковою адресацією, аудиторним позиціонуванням та внутрішньою аудиторною приналежністю твору. Окремо визначено межовий аудиторно-структурний профіль і подвійну адресацію як структурну здатність тексту створювати повноцінні смислові, персонажні або інтерпретаційні точки входу для різних аудиторних груп. Запропонована модель дає змогу аналізувати твори різної жанрової природи за єдиною системою внутрішніх критеріїв, уточнювати їхню аудиторну диференціацію та виявляти випадки, коли формальне вікове або видавниче маркування не збігається зі структурною організацією тексту.

Ключові слова: теорія літератури, дитяча література, підліткова література, література для молоді, аудиторна класифікація, вікові межі, суб'єктність, читацька позиція, ініціація, подвійна адресація.

Deviatko, N., (2026). From Age-Based Classification to a Subjectivity-Based Model: Structural Criteria for the Readership Classification of Literary Works. *Children's literature: interdisciplinary discourse,* 3 (2), 160 – 186.

Received: October 10, 2026; **Accepted:** November 17, 2026; **Published:** November 26, 2026.